

วงศาคาวิทยา “สองมาตรฐาน”: การประกอบ สร้างคามยุติธรรมที่ไม่เท่าเทียมในสังคมไทย*

A Genealogy of “Double Standards”: The Construction of Unequal Justice in Thai Society

ธนาภัทร ธานีรัตน์**

Tanapat Thaneerat

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย***

Jutharat Ua-amnoey

ฐานิดา บุญวรรณ****

Thanida Boonwanno

■ บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการก่อรูปและการดำรงอยู่ของปรากฏการณ์ “สองมาตรฐาน” ในกระบวนการยุติธรรมไทย โดยใช้กรอบการวิเคราะห์แบบวงศาคาวิทยาในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ ความรู้ และวาทกรรมที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมถูกทำให้ดูเป็นเรื่องปกติและยอมรับได้ในสังคม บทความชี้ให้เห็นว่า “สองมาตรฐาน” มิได้เป็นเพียงความผิดพลาดเชิงปฏิบัติหรือปัญหาของบุคคล หากแต่เป็นผลผลิต

* บทความวิชาการเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “กระบวนการยุติธรรมสองมาตรฐาน”: การด้อยค่าเชิงวาทกรรมกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทยในสังคมออนไลน์ สาขาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
This academic article forms part of the doctoral dissertation entitled “DOUBLE STANDARDS IN THE CRIMINAL JUSTICE PROCESS”: DISCURSIVE DEVALUATION OF THAI CRIMINAL JUSTICE PROCESS IN ONLINE SOCIETY, submitted to the field of Criminology and Criminal Justice, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University.

** สาขาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Criminology and Criminal Justice, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

*** สาขาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Criminology and Criminal Justice, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

**** ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

Received: 6 February 2026 Revised: 3 May 2026 Accepted: 5 May 2026

ของโครงสร้างทางสังคมและระบอบความรู้ที่จัดระเบียบการรับรู้ การให้เหตุผล และการใช้ดุลพินิจในกระบวนการยุติธรรม ผ่านคู่ตรงข้ามทางสังคม เช่น คนรวย–คนจน ผู้มีอำนาจ–ผู้ไร้อำนาจ และผู้รู้กฎหมาย–ผู้ไม่รู้กฎหมาย นอกจากนี้ บทความยังวิเคราะห์มุมมองที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมถูกทำให้ “ยอมรับได้” ไม่ว่าจะเป็นการทำให้ความเหลื่อมล้ำ ดูสมเหตุสมผล การผลักปัญหาไปสู่ระดับปัจเจก และความเยียบในฐานะรูปแบบหนึ่งของอำนาจ ขณะเดียวกัน บทความเสนอให้มองวาทกรรม “สองมาตรฐาน” ในพื้นที่สาธารณะและโลกออนไลน์ในฐานะการต่อต้านเชิงวาทกรรมที่ท้าทายความชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรม และสันคลอนความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายและความน่าเชื่อถือของรัฐในท้ายที่สุด บทความเสนอว่า การแก้ปัญหาสองมาตรฐานไม่อาจจำกัดอยู่กับการปรับปรุงกฎหมายหรือขั้นตอนเชิงเทคนิค หากแต่จำเป็นต้องรื้อถอนโครงสร้างการคิดและระบอบความรู้ที่ทำให้ความยุติธรรมสามารถ “ไม่ยุติธรรมเท่ากัน” ได้อย่างเป็นระบบในสังคมไทย

คำสำคัญ: สองมาตรฐาน, วงศาวิทยา, วาทกรรม และอำนาจ, ความไม่เท่าเทียม

■ Abstract

This article aims to explain the formation and persistence of the phenomenon of “double standards” in the Thai justice system by employing a genealogical analytical framework to examine the relationships among power, knowledge, and discourse that render inequality normalized

and socially acceptable. It argues that “double standards” are not merely practical errors or the result of individual failings, but rather products of social structures and regimes of knowledge that organize perception, reasoning, and the exercise of discretion within the justice process. These dynamics operate through social binary oppositions such as rich–poor, powerful–powerless, and those with legal knowledge–those without legal knowledge. In addition, the article analyzes the mechanisms through which inequality is made “acceptable,” including the rationalization of inequality, the individualization of structural problems, and silence as a modality of power. At the same time, it conceptualizes the discourse of “double standards” in public and online spaces as a form of discursive resistance that challenges the legitimacy of the justice system and destabilizes both the authority of law and the credibility of the state. In conclusion, the article contends that addressing double standards cannot be confined solely to legal reform or technical procedural adjustments; rather, it requires the deconstruction of the underlying cognitive structures and regimes of knowledge that systematically enable justice to become “unequally just” in Thai society.

Keywords: Double Standards, Genealogy, Discourse and Power, Inequality

■ บทนำ

เมื่อความยุติธรรม ไม่ได้ยุติธรรมเท่ากัน

ความยุติธรรม (Justice) เป็นหนึ่งในหลักการพื้นฐานที่หล่อหลอมความชอบธรรมของรัฐและสถาบันทางการเมืองในสังคมสมัยใหม่ในเชิงทฤษฎี ความยุติธรรมถูกวางตำแหน่งให้เป็นบรรทัดฐานสากลที่รับรองความเสมอภาคความเป็นกลาง และการคุ้มครองสิทธิของบุคคลโดยไม่เลือกปฏิบัติ (Rawls, 1971, pp. 3-5) ภายใตกรอบคิดนี้ กระบวนการยุติธรรมมิได้เป็นเพียงกลไกทางกฎหมาย แต่เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ผลิตและธำรงความไว้วางใจของประชาชนต่อระเบียบทางสังคมโดยรวม อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสังคมไทย ความยุติธรรมในฐานะอุดมคติดังกล่าวกลับดำรงอยู่ท่ามกลางความรู้สึกคลุมเครือ ความไม่มั่นใจ และความสงสัยของผู้คนต่อประสิทธิภาพจริงที่เผชิญ ช่องว่างระหว่างหลักการเชิงนามธรรมกับการปฏิบัติในชีวิตประจำวันจึงมิได้เป็นเพียงปัญหาเชิงประสิทธิภาพของสถาบัน แต่กลับสะท้อนความย้อนแย้งเชิงโครงสร้างของกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือ ในขณะที่ระบบกฎหมายยืนยันถึงความเสมอภาคของทุกคนภายใต้กฎหมายเดียวกัน การรับรู้ของสังคมกลับชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างเป็นระบบในการบังคับใช้กฎหมายและผลลัพธ์ของกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่ต่างสถานะทางอำนาจ เศรษฐกิจ และสังคม (Tyler, 2006, p. 269)

ความย้อนแย้งดังกล่าวมิได้ปรากฏในลักษณะของข้อยกเว้นหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้า หากแต่ดำรงอยู่ในฐานะประสบการณ์ร่วมที่ถูกพูดถึง

และถูกเปรียบเทียบในพื้นที่สาธารณะ ความยุติธรรม จึงมิได้ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม แต่ถูกสร้างให้เข้าใจว่าเป็นสิ่งที่สามารถต่อรอง จัดการ หรือเข้าถึงได้ โดยแตกต่างกันไปตามเงื่อนไข ความแตกต่างนี้เองเป็นสิ่งที่บ่อนเซาะความชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรมในสายตาของประชาชน และทำให้ความยุติธรรมในเชิงอุดมคติค่อย ๆ สูญเสียความน่าศรัทธาในการทำหน้าที่เป็นหลักในการดำรงอยู่ของสังคม

ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว แนวคิดเรื่อง “สองมาตรฐาน” จึงไม่อาจถูกลดทอนให้เป็นเพียงถ้อยคำเชิงอารมณ์หรือการวิพากษ์เชิงศีลธรรม แต่ควรถูกทำความเข้าใจในฐานะคำอธิบายทางสังคมที่ผู้คนใช้ในการทำความเข้าใจความย้อนแย้งระหว่างหลักการของความยุติธรรมกับประสบการณ์เชิงโครงสร้างที่เผชิญอยู่ วาทกรรม “สองมาตรฐาน” จึงทำหน้าที่เป็นภาษาทางสังคมที่แสดงถึงความไม่พอใจ ความไม่ไว้วางใจ และความรู้สึกไม่เป็นธรรมให้กลายเป็นกรอบการรับรู้ร่วมของสังคม ในการตั้งคำถามต่อความเป็นกลาง ความเสมอภาค และความชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรมโดยตรง

จากบริบทดังกล่าว บทความนี้ตั้งคำถามหลักว่า แนวคิดเรื่อง “สองมาตรฐาน” ในกระบวนการยุติธรรมไทยก่อกำเนิดขึ้นได้อย่างไร และเหตุใดสังคมจึงเชื่อว่าความยุติธรรมมิได้ถูกบังคับใช้อย่างเท่าเทียมกับทุกคน บทความนี้มุ่งทำความเข้าใจเงื่อนไขเชิงโครงสร้างและเชิงวาทกรรมที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมสามารถดำรงอยู่จนถูกทำให้เข้าใจและถูกยอมรับในฐานะความจริงทางสังคม นอกจากนี้ บทความยังตั้งคำถาม

ต่อไปว่า เหตุใดความแตกต่างในการปฏิบัติของกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาผ่านคู่ตรงข้าม เช่น คนรวยกับคนจน หรือผู้มีอำนาจกับผู้ไร้อำนาจ จึงถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ และมักถูกอธิบายว่าเป็นผลลัพธ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม คำถามเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ปัญหาสองมาตรฐานมิได้จำกัดอยู่เพียงระดับผลลัพธ์ของการถูกปฏิบัติ แต่อยู่ในระดับของการรับรู้ การให้ความหมาย และการทำให้ความไม่เท่าเทียมดูสมเหตุสมผลในเชิงสังคม

เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าว ในลักษณะที่ลึกไปกว่าการอธิบายเชิงเหตุและผล บทความนี้จะเลือกใช้กรอบคิดแบบวงศาวทยา (Genealogy) ซึ่งเปิดพื้นที่ให้การวิเคราะห์ที่มีเพียงแค่หาต้นเหตุเพียงจุดเดียว แต่นำไปสู่การสำรวจเปลี่ยนผ่านของความคิดและภาษาในการสร้างความหมายของ “สองมาตรฐาน” ในบริบทสังคมไทย กรอบคิดแบบวงศาวทยาไม่ได้มองความไม่เสมอภาคในกระบวนการยุติธรรมว่าเป็นความเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐาน หากแต่มองว่าเป็นผลลัพธ์ของประวัติศาสตร์ที่ทำให้ความแตกต่างในการปฏิบัติเป็นธรรมชาติ เป็นเรื่องสมเหตุสมผล และในหลายกรณีเป็นสิ่งที่ไม่ถูกตั้งคำถาม กรอบคิดนี้จึงช่วยให้เห็นว่า “สองมาตรฐาน” มิได้เป็นปัญหาเฉพาะหน้า หากแต่เป็นผลผลิตของระบอบความรู้และกลไกทางสถาบันที่ดำรงอยู่มาอย่างต่อเนื่อง

ด้วยเหตุนี้ บทความจึงไม่ได้มุ่งหาว่าใครเป็นผู้ก่อให้เกิด “สองมาตรฐาน” หากแต่มุ่งทำความเข้าใจเงื่อนไขที่ทำให้สองมาตรฐานสามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง มิได้เป็นเพียง

ความบกพร่องของระบบ หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้น ทำให้ชอบธรรม และถูกยอมรับอย่างเป็นระบบ

บทความนี้นำเสนอเรื่องราวแบบวงศาวทยา (Genealogy) โดยมุ่งเน้นการสืบค้นรูปแบบวาทกรรมสองมาตรฐานผ่านการวิเคราะห์ข้อมูล 3 ระดับหลัก ประกอบด้วย (1) ข้อมูลเอกสาร (Documentary Analysis) ทั้งในส่วนของตัวบทกฎหมายและรายงานทางวิชาการ เพื่อทำความเข้าใจระบอบความรู้ที่เป็นทางการ (2) การวิเคราะห์วาทกรรม (Discursive Analysis) เพื่อสำรวจการผลิตซ้ำความหมายของความยุติธรรมในพื้นที่สาธารณะและสังคมออนไลน์ และ (3) การศึกษาผ่านกรณีศึกษาเชิงประจักษ์ (Case Study Analysis) จากคดีอาญาที่เป็นกระแสวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมไทย เพื่อชี้ให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างหลักการทางกฎหมายกับการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งช่วยให้เห็นว่าปรากฏการณ์สองมาตรฐานมิใช่ความผิดพลาดเฉพาะกรณี แต่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่จัดระเบียบการรับรู้ของสังคมอย่างมีระบบ

การศึกษาด้านความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรมไทยส่วนใหญ่มักจำกัดขอบเขตอยู่เพียงการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติหรือการวิพากษ์ตามหลักนิติศาสตร์กระแสหลัก ส่งผลให้เกิดช่องว่างทางความรู้ (Research Gap) ในการทำความเข้าใจว่า วาทกรรมสองมาตรฐานถูกผลิตซ้ำจนกลายเป็นความปกติในระดับวิถีคิดของสังคมได้อย่างไร โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่เสียงวิพากษ์วิจารณ์ของภาคพลเมืองกลายเป็นกลไกสำคัญในการตอบโต้กับอำนาจรัฐ

■ วัตถุประสงค์

การศึกษานี้จึงมุ่งก้าวข้ามการมองปัญหาเพียงในมิติความผิดพลาดเชิงปฏิบัติ ไปสู่การสืบค้นเชิงวงศาวินิจฉัย (Genealogy) เพื่อเผยให้เห็นระบอบความรู้ที่สร้างคู่ตรงข้ามทางสังคมและลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ โดยการเติมเต็มช่องว่างดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายผ่านวัตถุประสงค์ของบทความ ดังนี้

1. เพื่ออธิบายกระบวนการก่อรูปและการดำรงอยู่ของปรากฏการณ์ “สองมาตรฐาน” ในกระบวนการยุติธรรมไทย โดยใช้กรอบแนวคิดแบบวงศาวินิจฉัยในการวิเคราะห์ความไม่เท่าเทียมในเชิงโครงสร้าง

2. เพื่อทำความเข้าใจบทบาทของวาทกรรม “สองมาตรฐาน” ในฐานะเครื่องมือทางสังคมในการตั้งคำถามและท้าทายความชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะการขับเคลื่อนผ่านพื้นที่สื่อและสังคมออนไลน์

3. เพื่อชี้ให้เห็นว่ากระบวนการยุติธรรมทำหน้าที่เกินกว่าการตัดสินถูกผิด แต่คือการจัดลำดับชั้นความสำคัญของคนในสังคม พร้อมทั้งยืนยันว่าการแก้ปัญหาด้วยการปรับปรุงตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่สามารถขจัดรากเหง้าของปัญหาได้อย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดวงศาวินิจฉัย ความยุติธรรมและอำนาจ

แนวคิด “วงศาวินิจฉัย” (genealogy) เป็นกรอบการวิเคราะห์ที่มีรากฐานสำคัญในงานของมิเชลฟูโกต์ (Michel Foucault) ซึ่งมุ่งรื้อถอนความเข้าใจแบบเส้นตรงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความรู้และความจริง โดยฟูโกต์ปฏิเสธการมอง

ประวัติศาสตร์ในฐานะพัฒนาการที่ต่อเนื่องและมีทิศทางเดียว (Foucault, 1972, pp. 12-13) ในกรอบคิดนี้ วงศาวินิจฉัยไม่ได้ตั้งคำถามว่า “ความจริงนั้นถูกต้องหรือไม่” หากแต่ตั้งคำถามที่ลึกไปกว่านั้นว่า “ความจริงชุดหนึ่งถูกทำให้เกิดขึ้น ถูกทำให้เชื่อถือ และถูกทำให้คงอยู่ได้อย่างไร” ภายใต้เงื่อนไขทางสังคม การเมือง และอำนาจที่เฉพาะเจาะจง (Foucault, 1980, p. 118) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความสนใจของวงศาวินิจฉัยไม่ได้อยู่ที่การพิสูจน์ความจริง หากแต่อยู่ที่กระบวนการผลิตความจริง และกลไกที่ทำให้ความจริงบางชุดได้รับการยอมรับให้เป็นสิ่งที่ชอบธรรมในสังคม

ภายใต้กรอบนี้ ความรู้ไม่ได้ถูกมองว่าเป็นภาพสะท้อนของความจริงรูปธรรม หากแต่เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการประกอบสร้างทางสังคมที่สัมพันธ์กับอำนาจ หรือที่ Foucault เรียกว่า Power/Knowledge กรอบแนวคิดแบบวงศาวินิจฉัยจึงปฏิเสธการมองประวัติศาสตร์ในฐานะความก้าวหน้าเชิงเส้น หากแต่เน้นให้เห็นความเปลี่ยนแปลง ความไม่ต่อเนื่อง และจุดเปลี่ยนที่ทำให้ความหมายบางชุดถูกสถาปนาให้เป็นความจริงที่ชอบธรรม ขณะที่ความหมายอื่นถูกทำให้เลือนหาย ถูกทำให้ไร้เสียง หรือถูกผลักออกไปอยู่นอกระเบียบความรู้ที่ยอมรับได้ (Foucault, 1977, p. 23) ประวัติศาสตร์ในมุมมองนี้จึงไม่ใช่เรื่องของการสะสมความรู้ หากแต่เป็นสนามของการต่อรองและการใช้อำนาจผ่านภาษา และสถาบัน

เมื่อกรอบวงศาวินิจฉัยถูกนำมาใช้ในการศึกษากระบวนการยุติธรรม แนวคิดนี้ช่วยให้เห็นว่า หลักการ แนวปฏิบัติ และภาษาที่ใช้ในกระบวนการยุติธรรม มิได้ดำรงอยู่

อย่างเป็นทางการหรือไร้ประวัติศาสตร์ แต่เป็นผลลัพธ์ของการผลิตซ้ำของอำนาจในช่วงเวลาต่าง ๆ (Foucault, 1980, p. 131) ความยุติธรรมในความหมายที่ถูกทำให้เป็นทางการ (Official Meaning) จึงเป็นเพียงหนึ่งในความเป็นไปได้หลายชุดที่ถูกเลือกให้มีอำนาจเหนือความหมายอื่นมิใช่ความหมายที่เป็นสากลหรือนอกเหนือจากบริบททางสังคม

ภายใต้กรอบคิดแบบวงศาวิทยา ความยุติธรรมจึงไม่อาจถูกทำความเข้าใจในฐานะหลักการสากลที่ดำรงอยู่อย่างเป็นกลาง หากแต่ต้องถูกมองว่าเป็นระบอบความรู้ (Regime of Knowledge) ที่ประกอบด้วยชุดของแนวคิด กฎเกณฑ์ ภาษา และแนวปฏิบัติ ซึ่งร่วมกันกำหนดว่าอะไรคือความยุติธรรม อะไรคือความไม่ยุติธรรม และใครคือผู้มีอำนาจในการนิยามสิ่งเหล่านี้ (Foucault, 1980, p. 93) กฎหมายในฐานะกลไกหลักของกระบวนการยุติธรรมจึงมิได้เป็นเพียงเครื่องมือทางเทคนิคในการจัดการข้อพิพาท หากแต่เป็นพื้นที่ของอำนาจเชิงสัญลักษณ์ที่ทำหน้าที่ผลิตความเป็นกลาง ความชอบธรรม และความน่าเชื่อถือของสถาบัน (Bourdieu & Thompson, 1991, p. 42) การอ้างถึงความเป็นกลางของกฎหมายจึงไม่ได้สะท้อนสภาวะที่กฎหมายปลอดจากอำนาจ หากแต่เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการผลิตและปกป้องความหมายชุดหนึ่งให้กลายเป็นบรรทัดฐานที่ไม่ถูกตั้งคำถาม (Bourdieu, 1987, p. 817)

งานวิชาการด้านความยุติธรรมยังชี้ให้เห็นว่าความเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมมิได้ขึ้นอยู่กับผลลัพธ์ของคดีเพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับรับรู้ถึง

ความเป็นธรรมของกระบวนการทั้งหมด หรือที่เรียกว่า Procedural Justice (Tyler, 2006, p. 271) อย่างไรก็ตาม ในบริบทที่ความแตกต่างในการเข้าถึงทรัพยากรทางกฎหมายระหว่างคนรวยกับคนจน หรือระหว่างผู้มีอำนาจกับผู้ไร้อำนาจ ความเป็นกลางของกฎหมายจึงถูกตั้งคำถาม และถูกมองว่าเป็นเพียงวาทกรรมที่ปกปิด ความไม่เท่าเทียมเชิงโครงสร้าง (Sarat & Kearns, 1995, pp. 1-20) ภายใต้เงื่อนไขเช่นนี้ ความเป็นกลางจึงไม่ใช่คุณสมบัติที่มีอยู่โดยธรรมชาติ หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกผลิตและปกป้องอย่างเป็นระบบผ่านภาษา กฎเกณฑ์ของสถาบัน หนึ่งในศักยภาพสำคัญของวงศาวิทยา คือ ความสามารถในการร้อยดองสิ่งที่ถูกทำให้ดูเป็นเรื่องปกติในสังคม วงศาวิทยาไม่ได้ตั้งคำถามต่อความไม่เท่าเทียมในฐานะความผิดพลาดเฉพาะกรณี หากแต่มองว่าความไม่เท่าเทียมเป็นผลลัพธ์ของโครงสร้างทางสังคมที่ถูกประกอบสร้างและทำให้คงอยู่ผ่านกลไกของอำนาจ ความรู้ และวาทกรรม (Foucault, 1977, pp. 38-39)

ในกรณีของกระบวนการยุติธรรมไทย การรับรู้ถึง “สองมาตรฐาน” มิได้เกิดจากเหตุการณ์เพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลสะสมของประสบการณ์ซ้ำ ๆ ที่ทำให้ผู้คนมองเห็นรูปแบบความแตกต่างในการปฏิบัติระหว่างกลุ่มคนต่างสถานะ ในมุมมองแบบวงศาวิทยา วาทกรรมดังกล่าวมิได้เป็นเพียงปฏิบัติวิทยาทางอารมณ์ของสังคม หากแต่เป็นสัญญาณของการท้าทายระบอบความรู้เดิมที่เคยทำให้ความไม่เท่าเทียมดูเป็นเรื่องปกติและยอมรับได้ (Foucault, 1980, pp. 12-15) ดังนั้น การใช้กรอบวงศาวิทยาในบทความนี้จึงมีเป้าหมาย

เพื่อรื้อถอนความเป็นปกติของความไม่เท่าเทียม และชี้ให้เห็นว่า ความยุติธรรมที่ไม่ยุติธรรม เท่ากันมิได้เป็น ความผิดพลาดของระบบ แต่เป็นผลผลิตของโครงสร้างอำนาจที่ฝังรากลึก ในประวัติศาสตร์ความคิด การปฏิบัติ และภาษา (Foucault, 1977, pp. 271-277) ซึ่งจะถูกนำไป ขยายการวิเคราะห์ต่อไป

เมื่อหลักการไม่เท่ากับการปฏิบัติ: การเกิดขึ้น ของ “สองมาตรฐาน” ในกระบวนการยุติธรรม

เรื่อง “สองมาตรฐาน” ในกระบวนการ ยุติธรรมไทยไม่อาจทำความเข้าใจได้อย่างรอบด้าน หากยังคงยึดติดอยู่กับการเปรียบเทียบ ผลลัพธ์เฉพาะรายคดีหรือการกระทำของปัจเจก ซึ่งในกรอบการวิเคราะห์แบบวงศาวิทยา ปรากฏการณ์ดังกล่าวต้องถูกพิจารณาในฐานะ ผลลัพธ์ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง “ความยุติธรรมเชิงหลักการ” ในมุมมองอุดมคติ กับ “ความยุติธรรมเชิงปฏิบัติ” ที่ดำเนินไป ภายใต้อำนาจทางสังคม เศรษฐกิจ และสถาบัน ที่ไม่เท่าเทียม ความแตกต่างระหว่างสองระดับ นี้เองที่ก่อให้เกิดช่องว่างเชิงโครงสร้าง ซึ่งเปิด พื้นที่ให้แนวคิดเรื่อง “สองมาตรฐาน” สามารถ สร้างและถูกทำให้เป็นความจริงจนทำให้ผู้คน รับรู้ร่วมกัน

1. ความยุติธรรมเชิงหลักการ

ในระดับเชิงหลักการ กระบวนการยุติธรรม สมัยใหม่ตั้งอยู่บนรากฐานของแนวคิดสำคัญ สามประการ ได้แก่ ความเสมอภาค ความเป็นกลาง และสิทธิในกระบวนการ หลักการเหล่านี้ ทำหน้าที่เป็นกรอบอ้างอิงเชิงบรรทัดฐาน ที่ยืนยันความชอบธรรมของกฎหมายและ กระบวนการยุติธรรมในสังคม (Rawls, 1971,

pp. 3-5; Tyler, 2006, p. 274)

ความเสมอภาค เป็นหลักการพื้นฐาน ที่กำหนดว่าบุคคลทุกคนต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย เดียวกันและได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม โดยไม่คำนึงถึงสถานะทางสังคม ความเสมอภาค ในความหมายนี้ มิได้หมายถึงการปฏิบัติแบบ เหมือนกันในทุกกรณี หากแต่หมายถึงการรับรอง ว่าความแตกต่างในการปฏิบัติต้องมีเหตุผล ที่ชอบธรรมและตรวจสอบได้ (Rawls, 1971, pp. 4-5)

ในขณะที่ความเป็นกลาง ถูกยกให้เป็น คุณสมบัติสำคัญของกระบวนการยุติธรรม โดยตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าผู้ใช้อำนาจทางกฎหมาย สามารถตัดสินใจได้โดยปราศจากอคติส่วนบุคคล หรือแรงกดดันจากภายนอก อย่างไรก็ตาม Bourdieu (1987, pp.818-819) ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นกลางของกฎหมายมิใช่สภาวะ ที่ดำรงอยู่โดยอัตโนมัติ หากแต่เป็นผลลัพธ์ ของกระบวนการทางสัญลักษณ์ที่ทำให้กฎหมาย ดูเป็นกลางและมีอำนาจเหนือการตั้งคำถาม

ประการสุดท้าย สิทธิในกระบวนการ (Procedural Rights) ทำหน้าที่รับรองว่าบุคคล จะได้รับ การคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานในทุกขั้นตอน ของกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นสิทธิ ในการเข้าถึงข้อมูล สิทธิในการได้รับการพิจารณา อย่างเป็นธรรม และสิทธิในการโต้แย้งหรือปกป้อง ตนเอง หลักการนี้มีบทบาทสำคัญต่อการสร้าง ความเชื่อมั่นของประชาชนต่อระบบยุติธรรม มากกว่าผลลัพธ์ ของคดีเพียงอย่างเดียว (Tyler, 2006, p. 276)

ในเชิงวงศาวิทยา หลักการเหล่านี้มิได้ เป็นเพียงบรรทัดฐานเชิงศีลธรรม หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของระบอบความรู้ที่กำหนดกรอบ

การให้เหตุผลเกี่ยวกับความยุติธรรมในสังคม หลักการดังกล่าว จึงทำหน้าที่ทั้งเป็นเครื่องมือ ในการสร้างความชอบธรรม และเป็นฉากที่ บดบังเงื่อนไขเชิงโครงสร้างซึ่งส่งผลต่อ การบังคับใช้กฎหมายในทางปฏิบัติ (Foucault, 1980, p. 96)

2. ความยุติธรรมเชิงปฏิบัติ

เมื่อพิจารณาในระดับการปฏิบัติ กระบวนการ ยุติธรรมกลับดำเนินไปภายใต้เงื่อนไขที่ซับซ้อน และไม่สอดคล้องกับหลักการเชิงอุดมคติ ความยุติธรรมเชิงปฏิบัติจึงเป็นพื้นที่ที่อำนาจ และโครงสร้างทางสังคมเข้ามามีบทบาท อย่างชัดเจน โดยมีประเด็นสำคัญที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนี้

ประเด็นแรก คือ การใช้ดุลพินิจ ซึ่งเป็น องค์ประกอบที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ในกระบวนการ ยุติธรรม ดุลพินิจเปิดพื้นที่ให้ผู้ปฏิบัติงาน สามารถปรับใช้กฎหมายให้เหมาะสมกับบริบท ของแต่ละกรณี อย่างไรก็ตาม ในสังคมที่อำนาจ กระจายตัวอย่างไม่เท่าเทียม ดุลพินิจกลับกลายเป็นกลไกที่ทำให้ความแตกต่างในการปฏิบัติ ถูกทำให้ชอบธรรมโดยไม่จำเป็นต้องอธิบาย อย่างชัดเจน (Bourdieu, 1987, pp. 824-826) ภายใต้เงื่อนไขเช่นนี้ ดุลพินิจมิได้เป็นเพียง เครื่องมือทางเทคนิค หากแต่เป็นพื้นที่ของอำนาจ ที่เอื้อให้กลุ่มคนบางกลุ่มได้รับประโยชน์มากกว่า กลุ่มอื่นอย่างไม่เท่าเทียม

ประเด็นที่สอง คือ ความล่าช้าในกระบวนการ ยุติธรรม ซึ่งมักถูกอธิบายว่าเป็นปัญหา เชิงโครงสร้างหรือข้อจำกัดด้านทรัพยากร อย่างไรก็ตาม ความล่าช้าไม่ได้ส่งผลกระทบต่อ ทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม ซึ่งงานวิชาการหลายชิ้น ชี้ให้เห็นว่า ความล่าช้ามักสร้างภาระหนักต่อ

ผู้ที่ขาดทรัพยากรในการต่อสู้คดี ขณะที่ ผู้ที่มีทรัพยากรเพียงพอกลับสามารถใช้เวลา เป็นเครื่องมือในการต่อรองหรือจัดการ กับกระบวนการได้ (Tyler, 2006, p. 281)

ประเด็นสุดท้าย คือ ความไม่โปร่งใสในการ ตัดสินและการดำเนินการของกระบวนการ ยุติธรรม ความไม่โปร่งใสรวมถึงการขาดกลไก ที่เปิดให้สาธารณชนสามารถตรวจสอบเหตุผล และตรรกะของการตัดสินใจได้อย่างแท้จริง ภายใต้กรอบวงศาวินัย ความไม่โปร่งใสทำหน้าที่ รักษาขอบเขตความรู้เดิม โดยจำกัดขอบเขต ของสิ่งที่สามารถถูกตั้งคำถามและวิพากษ์ได้ (Foucault, 1980, pp. 131-133) นอกจากนี้ ประเด็นทั้งสามยังปรากฏให้เห็นในการวิพากษ์ กระบวนการยุติธรรมไทย โดยเฉพาะในบริบท ที่ความแตกต่างทางสถานะทางเศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเข้าถึงทรัพยากร ทางกฎหมาย (Phongpaichit & Baker, 2017, pp.427-428)

3. ความไม่สอดคล้องระหว่างหลักการกับการปฏิบัติ

เมื่อพิจารณาร่วมกัน ความยุติธรรม เชิงหลักการและความยุติธรรมเชิงปฏิบัติมิได้ ดำรงอยู่แยกขาดจากกัน แต่เชื่อมโยงกัน ผ่านความแตกต่างกันเชิงโครงสร้าง ช่องว่าง ระหว่างสิ่งที่กระบวนการยุติธรรมที่ควรเป็นกับ สิ่งที่เกิดขึ้นในความเป็นจริง มิได้เป็นเพียงปัญหา เชิงการจัดการ หากแต่เป็นพื้นที่ทางสังคม ที่เอื้อให้ความไม่เท่าเทียมถูกทำให้มองเห็นได้ อย่างเป็นรูปธรรม

ในกรอบการวิเคราะห์แบบวงศาวินัย ช่องว่างนี้ไม่ใช่ความผิดพลาดของระบบ แต่กลับเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์ความคิด

การปฏิบัติและภาษาที่ทำให้หลักการเชิงอุดมคติสามารถดำรงอยู่ควบคู่กับการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมได้ โดยไม่ก่อให้เกิดวิกฤตความชอบธรรมในทันที คำว่า “สองมาตรฐาน” จึงก่อตัวขึ้นในฐานะคำอธิบายทางสังคมที่ผู้คนใช้ทำความเข้าใจช่องว่างดังกล่าว และใช้เป็นเครื่องมือในการตั้งคำถามต่อความเป็นกลางและความเสมอภาคของกระบวนการยุติธรรม

คู่ตรงข้ามทางสังคมกับการทำงานของสองมาตรฐาน

ในกรอบการวิเคราะห์แบบวงศาวิทยาวิทยากรรมสองมาตรฐานไม่ได้เกิดจากความบกพร่องเชิงศีลธรรมหรือความผิดพลาดเฉพาะกรณี หากแต่เป็นผลลัพธ์ของโครงสร้างการจัดระเบียบความหมายผ่านคู่ตรงข้าม (Binary Opposition) ซึ่งทำหน้าที่กำหนดว่าใครควรถูกปฏิบัติอย่างไรภายในกระบวนการยุติธรรม คู่ตรงข้ามเหล่านี้มิได้เป็นเพียงกลไกทางภาษา แต่เป็นโครงสร้างเชิงอำนาจที่กำกับ การรับรู้ การตัดสินใจ และการใช้ดุลพินิจอย่างเป็นระบบ ตามแนวคิดของ Derrida (1978, pp.278-282) คู่ตรงข้ามไม่เคยเป็นความแตกต่างที่สมมาตร หากแต่เป็นความสัมพันธ์ที่ฝ่ายหนึ่งถูกยกระดับให้มีคุณค่า ความน่าเชื่อถือ และความชอบธรรมเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อโครงสร้างเช่นนี้ถูกฝังลึกอยู่ในสถาบัน คู่ตรงข้ามจะทำงานในลักษณะที่มองไม่เห็น และทำให้ความไม่เท่าเทียมถูกทำให้ดูเป็นธรรมชาติในบริบทของกระบวนการยุติธรรม คู่ตรงข้ามจึงเป็นกลไกหลักที่ผลิตซ้ำ “สองมาตรฐาน” ให้ดำรงอยู่ได้โดยแนบเนียน

คู่ตรงข้ามระหว่าง “คนรวย” และ “คนจน” เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่กำหนดการเข้าถึง

ความยุติธรรมในแทบทุกสังคม ความแตกต่างนี้ไม่ได้จำกัดอยู่ที่ระดับรายได้ หากแต่ครอบคลุมถึงการครอบครองทรัพยากรทางกฎหมาย ในความหมายเชิงโครงสร้าง ตามแนวคิดของ Bourdieu (1987, pp.812-815) กฎหมายเป็นสนาม (Juridical Field) ที่ต้องอาศัยทุนหลายรูปแบบ ทั้งทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และ ทุนทางวัฒนธรรม ผู้ที่มีทุนเหล่านี้นั้นมากกว่าย่อมสามารถแปลหลักการนามธรรมให้กลายเป็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมได้ดีกว่า ดังนั้น เงิน เวลา และเครือข่ายจึงไม่ใช่ปัจจัยภายนอกกระบวนการยุติธรรม แต่กลับเป็นส่วนหนึ่งของเงื่อนไขที่กำหนดผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น งานวิจัยเชิงเปรียบเทียบชี้ให้เห็นว่า แม้ระบบยุติธรรมจะรับรองหลักความเสมอภาคอย่างเป็นทางการ แต่ความสามารถในการเข้าถึงทนายที่มีคุณภาพ การประกันตัว การจัดการกับความล่าช้า และการต่อรอง ในกระบวนการยุติธรรมกลับแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญตามฐานะทางเศรษฐกิจ (Bourdieu, 1987, pp.834-837) ภายใต้เงื่อนไขเช่นนี้ ความยุติธรรมจึงกลายเป็นพื้นที่ของการต่อรองเชิงโครงสร้างมากกว่าการบังคับใช้หลักการอย่างเสมอภาค ซึ่งมีใช้ลักษณะเฉพาะของสังคมใดสังคมหนึ่ง หากแต่เป็นคุณลักษณะร่วมของรัฐสมัยใหม่

ในทำนองเดียวกัน คู่ตรงข้ามระหว่าง “ผู้มีอำนาจ” และ “ผู้ไร้อำนาจ” ทำงานในระดับ การรับรู้ และความน่าเชื่อถือทางสังคม ภายในกระบวนการยุติธรรม คำถามว่าใครถูกเชื่อ ใครถูกตั้งข้อสงสัย มิได้ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียว แต่กลับผูกโยงกับสถานะ อัตลักษณ์ และภาพลักษณ์ที่ถูกผลิตขึ้นภายในระบอบความรู้ (Foucault, 1980, p.131) งานศึกษา

กระบวนการยุติธรรมชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่มีอำนาจเชิงสถาบันหรือเชิงสัญลักษณ์มักได้รับการตีความการกระทำในฐานะ “ความผิดพลาดที่เข้าใจได้” ขณะที่ผู้ไร้อำนาจกลับถูกอ่านผ่านกรอบของความน่าสงสัย (Garland, 2001, pp. 137-140) กรอบแนวคิดวงศาวิทยาชี้ให้เห็นว่า ความแตกต่างเช่นนี้ไม่ใช่ความเบี่ยงเบนจากระบบ แต่เป็นผลลัพธ์ของประวัติศาสตร์การจัดระเบียบประชากรที่ทำให้บางกลุ่มถูกมองว่า “ควรถูกควบคุม” มากกว่ากลุ่มอื่น (Foucault, 1977, p. 272)

คู่ตรงข้ามระหว่าง “ผู้รู้กฎหมาย” และ “ผู้ไม่รู้กฎหมาย” ยิ่งทำให้เห็นบทบาทของความรู้อันฐานอำนาจอย่างชัดเจน ความรู้ทางกฎหมายทำหน้าที่เป็นทุนเชิงสัญลักษณ์ที่ไม่กระจายอย่างเท่าเทียม (Bourdieu & Thompson, 1991, pp. 46-57) ความไม่รู้จึงไม่ใช่ข้อจำกัดส่วนบุคคล หากแต่เป็นผลผลิตของโครงสร้างที่ผูกขาดความรู้ไว้เฉพาะกลุ่ม และนำไปสู่การทำให้คนบางกลุ่มถูกมองว่า “ผิดโดยปริยาย” ก่อนที่กระบวนการยุติธรรมจะเริ่มต้นอย่างแท้จริง

ตัวอย่างคดีอาญาที่เกิดขึ้นในประเทศไทย และมีนัยสำคัญต่อการก่อรูปวาทกรรม “สองมาตรฐาน” เพื่อสะท้อนการทำงานของคุณตรงข้ามทางสังคมไทยที่ผลิตซ้ำความไม่เท่าเทียม ดังนี้

1. คดีสองตายายเก็บเห็ด (2553) สะท้อนการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดระหว่าง “ผู้รู้กฎหมาย” และ “ผู้ไม่รู้กฎหมาย” ซึ่งในมุมมองแบบวงศาวิทยา ชีวิตที่ขาดทุนเชิงสัญลักษณ์มักถูกมองผ่านกรอบความน่าสงสัยและต้องถูกควบคุมอย่างเข้มงวด

2. คดีอุบัติเหตุบนทางด่วนโทลล์เวย์ (2553) แสดงถึงบทบาทของทุนเชิงสัญลักษณ์ และ

สถานะทางสังคมที่ส่งผลต่อการได้รับโอกาสในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะการใช้ดุลพินิจในการรอลงอาญาที่สะท้อนการตัดสินโดยนัยว่าชีวิตใดมีค่าควรแก่การปกป้องและรักษานาคต

3. คดีทนายทศระกูลดั่งขับรถชนตำรวจ (2555) กรณีศึกษาที่สั่นคลอนความเชื่อมั่นต่อความเป็นกลางผ่านความลำเอียงและการใช้ทรัพยากรทางกฎหมายในการต่อรอง จนกลายเป็นชนวนเหตุให้วาทกรรมสองมาตรฐานถูกใช้ท้าทายความชอบธรรมของรัฐในพื้นที่ออนไลน์อย่างรุนแรง

ประเด็นสำคัญของการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ คือ การชี้ให้เห็นว่าคุณตรงข้ามเหล่านี้มีไพลักษณ์เฉพาะของกระบวนการยุติธรรมไทย หากแต่เป็นกลไกสากลของรัฐสมัยใหม่ที่ใช้จัดระเบียบประชากรและบริหารความแตกต่าง วงศาวิทยาช่วยให้เห็นว่า “สองมาตรฐาน” ไม่ได้เกิดจากการละเมิดหลักการ หากแต่เกิดจากการที่หลักการสามารถดำรงอยู่ร่วมกับโครงสร้างที่ไม่เท่าเทียมได้อย่างแนบเนียน ดังนั้น การทำความเข้าใจสองมาตรฐานผ่านกรอบคู่ตรงข้ามจึงไม่ใช่เพียงการวิพากษ์ระบบใดระบบหนึ่ง แต่เป็นการตั้งคำถามต่อรูปแบบการทำงานของความยุติธรรมในฐานะสถาบันสมัยใหม่ ซึ่งจะนำไปสู่การอภิปรายว่าการต่อต้าน การวิพากษ์ และการรื้อถอนคู่ตรงข้ามเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างไรในพื้นที่สาธารณะและสื่อออนไลน์

วงศาวิทยาของการยอมรับความไม่เท่าเทียม

คำถามสำคัญที่การศึกษาปรากฏการณ์ “สองมาตรฐาน” ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ คือ เหตุใด

ความไม่เท่าเทียมในกระบวนการยุติธรรม จึงสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนานโดยไม่ก่อให้เกิด การต่อต้านเชิงโครงสร้าง ซึ่งในกรอบการวิเคราะห์ แบบวงศาวิทยา อธิบายผ่านกลไกเชิงอำนาจ ที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมถูกทำให้ “ยอมรับได้” “เข้าใจได้” และในหลายกรณี “พูดไม่ออก” ภายใต้ระบอบความรู้ว่าด้วยความยุติธรรม

วงศาวิทยาชี้ให้เห็นว่า ความไม่เท่าเทียมมิได้ ดำรงอยู่โดยลำพัง หากแต่ถูกหล่อเลี้ยง ผ่านภาษาเหตุผลและความเงียบ ที่ทำหน้าที่ผลิตซ้ำ ความชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรม ในระดับชีวิตประจำวัน (Foucault, 1980, p. 90) การยอมรับความไม่เท่าเทียมจึงมิใช่การยอมจำนน แต่เป็นผลลัพธ์ ของการทำงานร่วมกัน ระหว่างวาทกรรม โครงสร้าง และประสบการณ์ ที่ถูกจัดระเบียบอย่างเป็นระบบ

1. การทำให้ความเหลื่อมล้ำดูสมเหตุสมผล

กลไกสำคัญประการหนึ่งของการยอมรับ ความไม่เท่าเทียม คือ การทำให้ความเหลื่อมล้ำ ในกระบวนการยุติธรรมดูสมเหตุสมผล ผ่านวาทกรรมที่เน้นความจำเป็น ความเป็น มืออาชีพ และข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง วลีอย่างเช่น “กฎหมายต้องใช้เวลา” หรือ “ทุกอย่างเป็นไปตามขั้นตอน” ทำหน้าที่เป็นภาษาที่ลดทอน แรงเสียดทานระหว่างอุดมคติของความยุติธรรม กับประสบการณ์จริงของผู้คน

ในกรอบวงศาวิทยา วาทกรรมเหล่านี้มิได้ เป็นเพียงคำอธิบายเชิงเทคนิค หากแต่เป็นกลไก ทางอำนาจที่แปรความไม่เท่าเทียมให้กลายเป็น ผลลัพธ์ของความจำเป็น มากกว่าผลผลิต ของโครงสร้างที่ไม่เสมอภาค (Foucault, 1977, p. 271) การอ้างถึง “เวลา” และ “ขั้นตอน” ทำให้ ความล่าช้าและความแตกต่างในการปฏิบัติ

ถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ และยากจะตั้งคำถาม ในเชิงจรรยาบรรณ

งานศึกษาด้านความยุติธรรมเชิงกระบวนการ (Procedural Justice) ชี้ให้เห็นว่า เมื่อผู้คนเชื่อว่า กระบวนการดำเนินไปตามขั้นตอนที่ถูกต้อง ความไม่พอใจต่อผลลัพธ์มักถูกลดทอนลง แม้ว่าผลลัพธ์นั้นจะไม่เอื้อประโยชน์ต่อตนเอง ก็ตาม (Tyler, 2006, p. 272) ภายใต้เงื่อนไข เช่นนี้ วาทกรรมจึงทำหน้าที่เป็นเกราะคุ้มกัน เชิงสัญลักษณ์ที่ปกป้องกระบวนการยุติธรรม จากการถูกตั้งคำถามในเชิงโครงสร้าง

การทำให้ความเหลื่อมล้ำดูสมเหตุสมผล ยังเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องความเป็นกลาง ของกฎหมาย ซึ่งถูกผลิตและปกป้องผ่านภาษา เชิงสถาบัน ดังที่ Bourdieu (1987) ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นกลางมิได้เป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ โดยธรรมชาติ หากแต่เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการ ทำให้กฎหมายดูแยกขาดจากอำนาจและ ผลประโยชน์ ความไม่เท่าเทียมจึงสามารถ ดำรงอยู่ได้โดยไม่ถูกมองว่าเป็นความล้มเหลว ของระบบ (Bourdieu, 1987, p. 817)

2. การทำให้ความไม่เท่าเทียมกลายเป็น เรื่องส่วนบุคคล

อีกหนึ่งกลไกสำคัญของการยอมรับ ความไม่เท่าเทียม คือ การทำให้ปัญหาเชิงโครงสร้าง ถูกแปลความให้กลายเป็นเรื่องของ “ปัจเจก” การโยกความผิดไปที่การตัดสินใจ ความรู้ หรือความสามารถของบุคคล ทำให้ความ ไม่เท่าเทียมถูกอธิบายในฐานะผลลัพธ์ ของความแตกต่างส่วนตัว มากกว่าผลผลิต ของโครงสร้างทางสังคม

ในบริบทของกระบวนการยุติธรรม การอธิบายว่าบุคคลหนึ่ง “ไม่รู้กฎหมาย”

หรือ “เลือกตัดลึนใจผิด” ทำให้ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงความยุติธรรมถูกทำให้เป็นความรับผิดชอบส่วนบุคคล วงศาวิทยาชี้ให้เห็นว่า การเน้นปัจเจกเช่นนี้เป็นวิธีการทางอำนาจที่ทำให้โครงสร้างหายไปจากสายตา (Foucault, 1980, p. 105)

งานของ Ewick and Silbey (1998, pp.219-223) แสดงให้เห็นว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับกฎหมายในชีวิตประจำวันมักเน้นประสบการณ์ส่วนตัวและการปรับตัวของปัจเจก มากกว่าการตั้งคำถามต่อโครงสร้างที่กำหนดเงื่อนไขของประสบการณ์เหล่านั้น การเล่าเรื่องในลักษณะนี้ทำให้ความไม่เท่าเทียมถูกทำให้เป็น “เรื่องโชคชะตา” หรือ “บทเรียนชีวิต” แทนที่จะเป็นปัญหาของสังคม

ในมิติเชิงเปรียบเทียบ งานวิจัยในต่างประเทศชี้ให้เห็นว่า การอธิบายความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรมผ่านกรอบความรับผิดชอบส่วนบุคคล เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ระบบสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่ถูกท้าทายในเชิงโครงสร้าง แม้จะมีหลักฐานของความไม่เสมอภาคอย่างเป็นระบบ (Alexander, 2012, pp. 211-213) รูปแบบนี้สะท้อนให้เห็นว่าการทำให้ความไม่เท่าเทียมเป็นเรื่องส่วนบุคคลเป็นกลไกสากลของรัฐสมัยใหม่ มีลักษณะเฉพาะของสังคมใดสังคมหนึ่ง

3. ความเจ็บในฐานกลไก

นอกเหนือจากภาษาและการอธิบายความเจ็บยังเป็นกลไกสำคัญของการยอมรับความไม่เท่าเทียม วงศาวิทยาให้ความสำคัญกับสิ่งที่ไม่ถูกพูดถึงพอ ๆ กับสิ่งที่ถูกกล่าวอย่างเปิดเผย ความเจ็บไม่ได้หมายถึงการไม่มีการสื่อสาร หากแต่หมายถึงขอบเขต

ของสิ่งที่สามารถพูดได้และพูดไม่ได้ (Foucault, 1978, p. 27)

ในกระบวนการยุติธรรม สิ่งที่ไม่ถูกพูดถึงอาจรวมถึงเงื่อนไขเชิงอำนาจที่กำหนดการใช้ดุลพินิจ ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรที่มีกับผลลัพธ์ หรือรูปแบบของผลกระทบที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า ความเจ็บเหล่านี้ทำให้ความไม่เท่าเทียมถูกผลักออกไปอยู่นอกกรอบการคิดอย่างเป็นทางการ และถูกทำให้กลายเป็น “เรื่องที่เขาใจกันอยู่แล้ว” แต่ไม่จำเป็นต้องถูกพูดออกมา ซึ่ง Garland (2001, pp.110-121) ชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมการควบคุมในสังคมสมัยใหม่ทำงานผ่านการทำให้บางประเด็นถูกทำให้ลืม ในขณะที่บางประเด็นถูกเน้นย้ำ ความเจ็บจึงทำหน้าที่รักษาเสถียรภาพของระบอบความรู้ โดยลดทอนศักยภาพของการตั้งคำถามเชิงโครงสร้าง

ในกรอบนี้ การยอมรับความไม่เท่าเทียมจึงมิได้เกิดจากการบังคับ หากแต่เกิดจากการที่ผู้คนเรียนรู้ว่าอะไรควรถูกพูด อะไรควรถูกเงียบ และอะไรควรถูกปล่อยผ่าน ซึ่งวงศาวิทยาช่วยให้เห็นว่าความเจ็บไม่ใช่ช่องว่าง หากแต่เป็นพื้นที่ของอำนาจที่ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

โดยสรุป วงศาวิทยาของ “การยอมรับความไม่เท่าเทียม” ชี้ให้เห็นว่า ความไม่เสมอภาคในกระบวนการยุติธรรมมิได้ดำรงอยู่เพราะการขาดหลักการ หากแต่ดำรงอยู่เพราะหลักการสามารถถูกใช้เพื่อทำให้ความไม่เท่าเทียมดูสมเหตุสมผล เป็นเรื่องส่วนบุคคล และเป็นเรื่องที่ไม่จำเป็นต้องพูดถึง การยอมรับจึงเป็นผลผลิตของระบอบความรู้ที่จัดระเบียบการรับรู้ การอธิบาย และความเจ็บอย่างเป็นระบบ

สองมาตรฐานในฐานะวาทกรรมทางสังคม

ในส่วนก่อนหน้าได้แสดงให้เห็นถึงกลไกที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมในกระบวนการยุติธรรมถูกทำให้ “ยอมรับได้” ส่วนนี้จะวิเคราะห์โดยมอง “สองมาตรฐาน” ไม่ใช่ในฐานะคำอธิบายเชิงบรรยาย หากแต่เป็นวาทกรรมทางสังคมของการต่อต้าน (Discursive Resistance) ที่ก่อรูปขึ้นภายใต้เงื่อนไขเฉพาะของสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะในบริบทของพื้นที่ออนไลน์ ซึ่งในกรอบวงศาวิทยา วาทกรรมมิได้เป็นเพียงเครื่องมือสื่อสาร หากแต่เป็นพื้นที่ที่อำนาจถูกต่อรอง ทำลาย และรื้อถอน (Foucault, 1980, pp. 131-133) การปรากฏซ้ำของคำว่า “สองมาตรฐาน” ในสื่อและโลกออนไลน์ จึงควรถูกทำความเข้าใจในฐานะการเคลื่อนไหวเชิงความหมายที่สั่นคลอนระบอบความรู้เดิมซึ่งเคยทำให้ความไม่เท่าเทียมในกระบวนการยุติธรรมดูเป็นเรื่องปกติและชอบธรรม

ในเชิงวงศาวิทยา การใช้คำว่า “สองมาตรฐาน” ไม่ได้มีเป้าหมายหลักเพื่ออธิบายกลไกของกระบวนการยุติธรรมอย่างเป็นระบบ หากแต่ทำหน้าที่ทำลายความชอบธรรมของคำอธิบายเชิงสถาบัน ที่มีอยู่เดิม คำนี้ช่วยให้ความหมายความไม่สอดคล้องระหว่างหลักการที่ควรจะเป็นกับประสบการณ์ที่ผู้คนเผชิญจริง ดังที่ Foucault (1977, pp.26-28) ชี้ให้เห็นว่า การต่อต้านมิได้อยู่นอกอำนาจ หากแต่เกิดขึ้นภายในเครือข่ายอำนาจเดียวกัน การกล่าวหาว่ากระบวนการยุติธรรมมี “สองมาตรฐาน” จึงมิใช่การปฏิเสธกฎหมายโดยสิ้นเชิง หากแต่เป็นการใช้ภาษาของความยุติธรรมย้อนกลับมาตั้งคำถามต่อผู้ใช้อำนาจ การวิพากษ์ในลักษณะนี้จึงเป็นการวิพากษ์จากภายใน ซึ่งทำให้วาทกรรม

สองมาตรฐานมีพลังทางสังคม ในบริบทนี้ “สองมาตรฐาน” จึงไม่ใช่เพียงคำตำหนิหรือถ้อยคำเชิงอารมณ์ หากแต่เป็นสัญญาณของการตั้งคำถามต่ออำนาจที่เคยดำรงอยู่โดยไม่ต้องอธิบายตัวเอง และสะท้อนถึงการสั่นคลอนของความเชื่อมั่นต่อระบอบความรู้ว่าด้วยความยุติธรรม มากกว่าความล้มเหลวเฉพาะกรณีของกระบวนการยุติธรรม

พื้นที่ออนไลน์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการขยายวาทกรรม “สองมาตรฐาน” ซึ่งในเชิงวงศาวิทยา พื้นที่ออนไลน์มิใช่เพียงช่องทางสื่อสารใหม่ หากแต่เป็นสนามของอำนาจที่เปิดโอกาสให้การผลิตความหมายหลุดพ้นจากการผูกขาดของสถาบันหลัก (Castells, 2012, p. 2) กลไกสำคัญของวาทกรรมสองมาตรฐานในโลกออนไลน์คือการเปิดโปงและการเปรียบเทียบ การนำกรณีต่างๆ มาเชื่อมโยงเข้าหากันอย่างต่อเนื่อง ทำให้ความไม่เท่าเทียมที่เคยถูกมองว่าเป็นเหตุการณ์เฉพาะถูกมองเห็นในฐานะรูปแบบเชิงโครงสร้างที่เกิดซ้ำ การเปรียบเทียบเหล่านี้ไม่ได้มุ่งพิสูจน์ข้อเท็จจริงในเชิงกฎหมาย หากแต่มุ่งสื่อสารความไม่สมดุลของการปฏิบัติในเชิงศีลธรรมและสังคม ควบคู่ไปกับการใช้การเสียดสี และอารมณ์ขันเป็นเครื่องมือในการรื้ออำนาจ การเสียดสีช่วยลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของภาษาและพิธีกรรมทางกฎหมาย ทำให้สิ่งที่เคยถูกมองว่าสูงส่งและแตะต้องไม่ได้ กลายเป็นสิ่งที่สามารถถูกตั้งคำถาม และล้อเลียนได้ (Billig, 2005, p. 48)

ในมุมมองเชิงวงศาวิทยา อารมณ์ขันจึงไม่ใช่เพียงการระบายอารมณ์ หากแต่เป็นกลยุทธ์ทางวาทกรรมที่มีพลังในการบ่อนเซาะอำนาจเชิงสัญลักษณ์ พื้นที่ออนไลน์ทำหน้าที่

คล้ายกันในการเปิดโปงความไม่เท่าเทียมของกระบวนการยุติธรรม หรือการตั้งคำถามต่ออิทธิพลของชนชั้นนำในยุโรป ปรากฏการณ์การรื้ออำนาจผ่านวาทกรรมออนไลน์จึงเป็นลักษณะร่วมของสังคมร่วมสมัย มิใช่ข้อยกเว้นของบริบทใดบริบทหนึ่ง

ผลกระทบสำคัญของวาทกรรม “สองมาตรฐาน” คือ การสั่นคลอนความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย ในฐานะระบอบความรู้ที่อ้างความเป็นกลางและความชอบธรรม เมื่อการเปิดโปงและการเปรียบเทียบ ทำให้เห็นว่ากฎหมายถูกใช้แตกต่างกันตามสถานะและทรัพยากร ความเชื่อว่ากฎหมายเป็นเครื่องมือที่อยู่เหนืออำนาจทางสังคมจึงเริ่มถูกตั้งคำถาม ซึ่งในแนวคิดของ Bourdieu (1987, pp.838-840) ความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายเป็นทุนเชิงสัญลักษณ์ที่ต้องอาศัยการยอมรับของสังคม การแพร่หลายของวาทกรรมสองมาตรฐานจึงสะท้อนถึงการเสื่อมถอยของทุนดังกล่าว เมื่อผู้คนไม่ยอมรับคำอธิบายเชิงสถาบันโดยอัตโนมัติ กฎหมายและสถาบันยุติธรรมย่อมต้องเผชิญแรงกดดันในการอธิบายและสร้างความชอบธรรมใหม่ ทั้งนี้ วาทกรรมสองมาตรฐานยังสั่นคลอนความน่าเชื่อถือของรัฐ ในฐานะผู้ผูกขาดความยุติธรรม ความไม่ไว้วางใจไม่ได้จำกัดอยู่ที่องค์กรใดองค์กรหนึ่ง หากแต่ขยายไปสู่ภาพรวมของรัฐในฐานะผู้จัดการความเป็นธรรมทางสังคม (Tyler, 2006, p. 283) อย่างไรก็ตาม ในมุมมองแบบวงศาวทิตา การสั่นคลอนดังกล่าวไม่ควรถูกมองว่าเป็นเพียงวิกฤต หากแต่เป็นช่วงเวลาที่เปิดโอกาสให้เกิดการรื้อถอนและการจัดระเบียบความหมายใหม่

กระบวนการยุติธรรมในฐานะเครื่องมือจัดลำดับคุณค่า

“สองมาตรฐาน” ในกระบวนการยุติธรรม ไม่อาจถูกเข้าใจในฐานะปัญหาทางเทคนิค หรือความผิดพลาดเชิงปฏิบัติ แต่เป็นผลผลิตของโครงสร้างอำนาจ วาทกรรม และระบอบความรู้ที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคม ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว กระบวนการยุติธรรมจึงมิได้ทำหน้าที่เพียงตัดสินคดี หากแต่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการจัดลำดับคุณค่าของชีวิตมนุษย์อย่างเป็นระบบ

1. ความยุติธรรมไม่ได้ตัดสินแค่คดี

ในอุดมคติ กระบวนการยุติธรรมถูกทำความเข้าใจว่าเป็นกลไกกลางที่ทำหน้าที่ตัดสินข้อพิพาทอย่างเป็นกลาง โดยอาศัยหลักกฎหมายและพยานหลักฐาน อย่างไรก็ตาม งานเชิงวงศาวทิตาชี้ให้เห็นว่า การตัดสินคดีไม่เคยเป็นเพียงการประยุกต์ใช้กฎ หากแต่เป็นกระบวนการคัดเลือก ดีความ และให้คุณค่าต่อเรื่องเล่า บุคคล และการกระทำบางประเภทเหนือประเภทอื่น (Foucault, 1977, pp. 20-21) ซึ่งการตัดสินใจของกระบวนการยุติธรรมจึงมีผลในเชิงสัญลักษณ์ที่กว้างกว่าผลลัพธ์ของคดีแต่ละกรณี กล่าวคือ ผลิตความหมายว่าพฤติกรรมใด “ร้ายแรง” เพียงใด ใคร “ควรถูกเข้าใจ” และใคร “ควรถูกละโทษอย่างเด็ดขาด” กลไกเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่ากระบวนการยุติธรรมเป็นพื้นที่ที่คุณค่าทางศีลธรรมและสังคมถูกสถาปนาอย่างเป็นทางการ (Bourdieu, 1987, pp. 847-848) ในบริบทนี้ “สองมาตรฐาน” จึงไม่ใช่ความล้มเหลวของระบบ หากแต่เป็น

ผลลัพธ์ของการที่ระบบสามารถจัดลำดับความสำคัญของคดีและบุคคลได้อย่างสอดคล้องกับโครงสร้างอำนาจที่มีอยู่

2. ความยุติธรรมในฐานะการตัดสินว่า “ชีวิตใดมีค่า”

หนึ่งในข้อค้นพบเชิงแนวคิดที่สำคัญของบทความนี้ คือ การที่กระบวนการยุติธรรมทำหน้าที่ตัดสินโดยนัยว่า **ชีวิตใดมีค่าควรแก่การปกป้อง** และชีวิตใดสามารถถูกทำให้เปราะบางได้มากกว่า ในเชิงวงศาวทิตา การตัดสินนี้มิได้เกิดขึ้นอย่างเปิดเผย หากแต่ถูกฝังอยู่ในระดับของการใช้ดุลพินิจ ภาษา และการให้เหตุผลเชิงสถาบัน ซึ่ง Foucault (1978, pp.135-140) เสนอแนวคิดเรื่องชีวอำนาจ (Biopower) เพื่ออธิบายว่ารัฐสมัยใหม่บริหารประชากรผ่านการจัดการชีวิตและความตาย การลงโทษ การประกันตัว หรือการผ่อนปรนโทษ จึงไม่ใช่เพียงการตัดสินทางกฎหมาย หากแต่เป็นการประเมินคุณค่าของชีวิตในเชิงสังคมอย่างแยบยล

งานวิจัยเชิงเปรียบเทียบชี้ให้เห็นว่า กลุ่มที่มีสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม หรือสัญลักษณ์สูงมักได้รับการปฏิบัติในลักษณะที่มุ่ง “รักษาอนาคต” และ “ให้โอกาสแก้ไข” ขณะที่กลุ่มชายขอบกลับถูกมองว่าเป็นความเสี่ยงที่ต้องควบคุมอย่างเข้มงวด (Garland, 2001, pp. 137-140) รูปแบบนี้สอดคล้องกับข้อค้นพบในบทก่อนหน้าที่แสดงให้เห็นว่า คู่ตรงข้าม เช่น คนรวย-คนจน หรือผู้มีอำนาจ-ผู้ไร้อำนาจทำงานในฐานะกลไกจัดลำดับคุณค่าของชีวิต

3. ใครสมควรได้รับโอกาส

การให้โอกาสในกระบวนการยุติธรรมไม่ว่าจะอยู่ในรูปของการรอลงอาญา การประกันตัว

หรือการลดหย่อนโทษ มักถูกอธิบายในเชิงมนุษยธรรม อย่างไรก็ตาม วงศาวทิตาชี้ให้เห็นว่า โอกาสไม่ได้ถูกแจกจ่ายอย่างเท่าเทียม หากแต่ผูกติดกับภาพลักษณ์ ความน่าเชื่อถือ และทุนเชิงสัญลักษณ์ของบุคคล (Bourdieu & Thompson, 1991, p. 56) ซึ่งในงานของ Tyler (2006, pp.3-7, 161-165) ชี้ว่า การรับรู้ถึงความเป็นธรรมของกระบวนการมีผลต่อการยอมรับอำนาจของกฎหมาย แต่ในบริบทที่โอกาสถูกมอบให้กับบางกลุ่มอย่างเป็นระบบ ความเป็นธรรมเชิงกระบวนการกลับกลายเป็นสิ่งที่ถูกตั้งคำถาม การให้โอกาสจึงไม่ใช่เพียงการแสดงความเมตตา หากแต่เป็นการตอกย้ำว่าใครคู่ควรกับการได้รับโอกาสนั้น

ในมุมมองนี้ กระบวนการยุติธรรมทำหน้าที่คล้ายกลไกคัดกรองที่แยกแยะระหว่างชีวิตที่ควรได้รับการฟื้นฟู กับชีวิตที่ควรถูกควบคุมหรือกำจัดออกจากพื้นที่สาธารณะ

4. ใครควรถูกลงโทษอย่างเด็ดขาด

ในทางกลับกัน การลงโทษอย่างเด็ดขาดมักถูกใช้กับกลุ่มที่ถูกนิยามว่าเป็นภัยคุกคามต่อระเบียบสังคม วงศาวทิตาชี้ให้เห็นว่าความเด็ดขาดนี้มิได้สะท้อนความร้ายแรงของการกระทำเพียงอย่างเดียว หากแต่สะท้อนตำแหน่งของบุคคลในโครงสร้างอำนาจ (Foucault, 1977, p. 101) การลงโทษจึงทำหน้าที่เป็นพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ ที่ยืนยันคุณค่าของระเบียบที่มีอยู่ และส่งสัญญาณว่า ชีวิตบางประเภทสามารถถูกใช้เป็นตัวอย่างไม่ได้ ซึ่งงานของ Garland (2001, pp.131-135) แสดงให้เห็นว่า สังคมสมัยใหม่ใช้การลงโทษไม่เพียงเพื่อควบคุมอาชญากรรม หากแต่เพื่อจัดการความกลัวและสร้างเส้นแบ่งเชิงศีลธรรมระหว่าง “เรา” กับ “เขา”

5. การมองความยุติธรรมในฐานะเครื่องมือจัดลำดับคุณค่า

การมองกระบวนการยุติธรรมในฐานะเครื่องมือจัดลำดับคุณค่า มีนัยสำคัญต่อการศึกษาความยุติธรรมอย่างน้อยสามประการ

ประการแรก ทำให้การวิเคราะห์ก้าวพ้นมุมมองเชิงศีลธรรม ไปสู่การทำความเข้าใจโครงสร้างอำนาจที่ผลิตความไม่เท่าเทียมอย่างเป็นระบบ

ประการที่สอง ช่วยอธิบายว่าทำไม “สองมาตรฐาน” จึงเกิดขึ้นและถูกยอมรับได้ในระดับหนึ่ง

ประการสุดท้าย เป็นการเปิดพื้นที่ให้ตั้งคำถามใหม่ว่า การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมควรมุ่งที่หลักการหรือควรมุ่งที่โครงสร้างการให้คุณค่าที่ฝังอยู่ในระบบ

ในกรอบการวิเคราะห์แบบวงศาวิทยา คำถามเกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมในกระบวนการยุติธรรมมิได้มุ่งแสวงหาคำตอบตายตัว หากแต่ทำหน้าที่เปิดโปงและรื้อถอนสิ่งที่ถูกทำให้ดูเป็นเรื่องปกติภายในระบอบความรู้ด้วยความยุติธรรม ความไม่เท่าเทียมจึงไม่ใช่ข้อบกพร่องของระบบ หากแต่เป็นผลผลิตที่ถูกสร้างและทำให้ดำรงอยู่ผ่านภาษา แนวปฏิบัติ และกลไกเชิงสถาบัน

■ บทสรุป

บทสรุป: เมื่อสองมาตรฐานไม่ใช่ข้อบกพร่องแต่เป็นโครงสร้าง

บทความนี้ตั้งต้นจากข้อสังเกตเชิงสังคมทั่วไปแต่มุ่งทางทฤษฎี คือ การที่ผู้คนจำนวนมาก

รับรู้และเชื่อว่ากระบวนการยุติธรรมดำเนินไปด้วยกลไก “สองมาตรฐาน” แทนที่จะมองปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นเพียงปฏิกิริยาทางอารมณ์หรือคำวิจารณ์เชิงศีลธรรม บทความนี้ได้เสนอให้ทำความเข้าใจ “สองมาตรฐาน” ในฐานะผลลัพธ์ของโครงสร้างอำนาจ ประวัติศาสตร์ความคิด และระบอบความรู้ที่กำหนดเงื่อนไขของความยุติธรรมในสังคมสมัยใหม่

เมื่อมองผ่านกรอบการวิเคราะห์แบบวงศาวิทยา บทความได้แสดงให้เห็นว่า “สองมาตรฐาน” มิได้เป็นข้อบกพร่องของระบบ หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานปกติของกระบวนการยุติธรรม วงศาวิทยาช่วยรื้อถอนความเข้าใจแบบเส้นตรงที่มองว่ากฎหมายและความยุติธรรมพัฒนาไปสู่ความเป็นกลางมากขึ้นตามกาลเวลา หากแต่ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ความหมายบางชุดถูกสถาปนาเป็นความจริงที่ชอบธรรม ขณะที่ความหมายอื่นถูกทำให้เงียบหายไป

ข้อค้นพบสำคัญประการหนึ่งของบทความคือ การที่ความไม่เท่าเทียมในกระบวนการยุติธรรมมิได้เกิดจาก “คนไม่ดี” หรือ “เจ้าหน้าที่ไร้จริยธรรม” หากแต่เกิดจากระบบความรู้และอำนาจที่กำหนดว่าใครควรถูกเชื่อ ใครควรได้รับโอกาส และใครควรถูกลดโทษอย่างเด็ดขาด คู่ตรงข้ามต่าง ๆ เช่น คนรวย-คนจน ผู้มีอำนาจ-ผู้ไร้อำนาจ หรือผู้รู้กฎหมาย-ผู้ไม่รู้กฎหมาย มิได้เป็นความแตกต่างตามธรรมชาติ หากแต่ถูกผลิตซ้ำผ่านภาษา แนวปฏิบัติ และสถาบันของกระบวนการยุติธรรมเอง

การวิเคราะห์เชิงวงศาวิทยายังทำให้เห็นว่า ความไม่เท่าเทียมสามารถดำรงอยู่ได้

ไม่ใช่เพราะผู้คนไม่รับรู้ หากแต่เพราะถูกทำให้ดูสมเหตุสมผล ถูกทำให้เป็นเรื่องส่วนบุคคล และถูกห่อหุ้มด้วยความเงียบ วาทกรรมเกี่ยวกับขั้นตอน เวลา และความเป็นกลาง ทำหน้าที่ปกป้องระบอบความรู้เดิม ขณะที่การโยนปัญหาไปสู่ปัจเจกบุคคลช่วยลดทอนมิติทางโครงสร้างของความไม่เป็นธรรม ความเงียบเกี่ยวกับเงื่อนไขเชิงอำนาจที่ฝังอยู่ในระบบยิ่งตอกย้ำให้สองมาตรฐานกลายเป็นสิ่งที่ทุกคนเข้าใจกันอยู่แล้ว แต่ไม่จำเป็นต้องถูกตั้งคำถามอย่างจริงจัง

ในขณะเดียวกัน บทความได้ชี้ให้เห็นว่าการปรากฏของวาทกรรม “สองมาตรฐาน” ในพื้นที่สาธารณะและโลกออนไลน์มีไม่เพียงอาการของความไม่พอใจ แต่กลับเป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อต้านเชิงวาทกรรม ที่ท้าทายความชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรม วาทกรรมดังกล่าวสั่นคลอนความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายและความน่าเชื่อถือของรัฐ โดยเปิดโปงความไม่สอดคล้องระหว่างหลักการกับการปฏิบัติ แม้การต่อต้านนี้จะยังไม่สามารถรื้อถอนโครงสร้างอำนาจได้โดยสิ้นเชิง แต่ก็สะท้อนถึงรอยร้าวในระบอบความรู้เดิม และเปิดพื้นที่ให้การจินตนาการความยุติธรรมรูปแบบอื่นเป็นไปได้

บทความนี้จึงเสนอว่า การรับมือกับปัญหาสองมาตรฐานไม่อาจจำกัดอยู่แค่การแก้ไขกฎหมาย การปรับปรุงขั้นตอน หรือการลงโทษบุคคล หากแต่จำเป็นต้องรื้อโครงสร้างการคิดและระบอบความรู้ที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมดูเป็นเรื่องปกติ การปฏิรูปที่มุ่งเฉพาะตัวบทกฎหมายโดยไม่ตั้งคำถามต่อระบบการให้คุณค่าการใช้ดุลพินิจ และภาษาแห่งความยุติธรรมอาจเพียงผลิตซ้ำสองมาตรฐานในรูปแบบใหม่ที่แนบเนียนกว่าเดิม

ในเชิงทฤษฎี บทความนี้มีส่วนช่วยขยายการใช้กรอบวงศาวิทยาในการศึกษากระบวนการยุติธรรม โดยชี้ให้เห็นศักยภาพของวงศาวิทยาในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมาย อำนาจ และชีวิตประจำวัน ในเชิงปฏิบัติ บทความนี้ชี้ให้เห็นว่า การสร้างความยุติธรรมที่ยุติธรรมเท่ากัน จำเป็นต้องเริ่มจากการทำให้สิ่งที่เคยถูกทำให้ปกติ กลับกลายเป็นสิ่งที่ถูกตั้งคำถาม

ท้ายที่สุด การมองว่าสองมาตรฐานเป็นโครงสร้าง มิใช่ข้อบกพร่อง มิได้หมายความว่าความถึงการยอมรับความไม่เป็นธรรม หากแต่เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการเปลี่ยนแปลง เพราะตราบไคที่ปัญหายังถูกอธิบายว่าเป็นความผิดพลาดเฉพาะกรณี สังคมย่อมไม่อาจแตะต้องรากเหง้าของมันได้ วงศาวิทยาจึงมีไม่เพียงกรอบการวิเคราะห์ หากแต่เป็นการเชิญชวนให้สังคมหันกลับมาทบทวนว่า ความยุติธรรมที่เรายอมรับนั้น ถูกสร้างขึ้นมาอย่างไร และใครเป็นผู้ได้ประโยชน์จากสิ่งนั้น

■ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการรื้อถอนโครงสร้าง “สองมาตรฐาน” ในยุคดิจิทัล

จากการศึกษาวงศาวิทยาของปรากฏการณ์สองมาตรฐานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย บทความชี้ให้เห็นว่าปัญหาดังกล่าวไม่ใช่เพียงความผิดพลาดในการปฏิบัติ แต่เป็นผลผลิตของโครงสร้างอำนาจที่อยู่ในสังคมไทย ผู้เขียนจึงสังเคราะห์ข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. การเปลี่ยนผ่านจากการเน้นขั้นตอนเชิงเทคนิคสู่การวิพากษ์ระบอบความรู้ที่บิดเบือน

การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมไม่อาจจำกัดอยู่เพียงการปรับปรุงกฎหมายหรือขั้นตอนเชิงเทคนิค แต่ต้องมุ่งไปที่การรื้อถอนโครงสร้างการคิด ที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจำเป็นต้องตระหนักว่า “ความเป็นกลาง” และ “ความถูกต้องตามขั้นตอน” มักถูกใช้เป็นวาทกรรมเพื่อบดบังความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง ดังนั้น การกอบกู้ศรัทธา จึงต้องเริ่มจากการทำให้สิ่งที่เคยถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ กลายเป็นสิ่งที่ถูกตั้งคำถามอย่างจริงจังในเชิงโครงสร้าง

2. การทำลายวาทกรรมที่ทำให้ความเหลื่อมล้ำดูสมเหตุสมผล

การจัดการกับวาทกรรมสองมาตรฐาน หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจำเป็นต้องลดการทำให้ปัญหาเป็นเรื่องส่วนบุคคล โดยการเลิกผลักภาระความไม่เท่าเทียมไปที่ตัวบุคคล (เช่น อ้างว่าจำเลยไม่รู้กฎหมาย) อีกทั้งยังต้องทลายความเชียบเชิงอำนาจที่เคยใช้เป็นเครื่องมือรักษาเสถียรภาพของระบอบความรู้เดิม เพื่อเปลี่ยนไปสู่การเปิดพื้นที่สื่อสารอย่างโปร่งใสเกี่ยวกับการใช้ดุลพินิจ อันจะนำไปสู่การรื้อถอนความเหลื่อมล้ำที่แฝงตัวอยู่ในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างแท้จริง

3. การรับมือกับการต่อต้านเชิงวาทกรรมในโลกออนไลน์

การจัดการกับวิกฤตศรัทธาในยุคดิจิทัล หน่วยงานรัฐจำเป็นต้องตระหนักว่าวาทกรรมสองมาตรฐานที่ปรากฏในพื้นที่ออนไลน์มิใช่เพียงการระบายอารมณ์หรือการด่าทอ แต่ถือเป็นการต่อต้านเชิงวาทกรรม ที่ท้าทายความชอบธรรมของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยตรง ดังนั้น หน่วยงาน

ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงต้องปรับกลยุทธ์การสื่อสารให้เข้าใจถึงพลวัตของการเปรียบเทียบในสังคมออนไลน์ ที่มุ่งเปิดโปงรูปแบบความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างผ่านกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นซ้ำ ขณะเดียวกันต้องยอมรับการถูกตรวจสอบในฐานะกลไกทางสังคมที่มุ่งรื้อถอนความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายที่เคยตะตองไม่ได้ เพื่อเปลี่ยนผ่านไปสู่การสร้างความยอมรับใหม่ผ่านการปฏิบัติที่พิสูจน์ให้เห็นว่า กฎหมายมิได้เป็นเครื่องมือในการจัดลำดับคุณค่าของมนุษย์ตามสถานะหรือทรัพยากรที่มีเท่านั้น

4. การรื้อถอนระบบการจัดลำดับคุณค่าของชีวิตมนุษย์

หัวใจสำคัญของการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่แท้จริงคือ การปรับเปลี่ยนระบอบความรู้ที่ใช้กำหนดว่า ชีวิตใดมีค่าควรแก่การปกป้อง โดยต้องมุ่งเน้นการกระจายโอกาสในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น การประกันตัวหรือการรอลงอาญาให้เป็นไปอย่างเสมอภาค และต้องไม่ผูกติดอยู่กับทุนเชิงสัญลักษณ์หรือสถานะทางสังคมของบุคคล ขณะเดียวกัน กระบวนการยุติธรรมจำเป็นต้องยุติ การทำงานภายใต้โครงสร้างคู่ตรงข้ามทางสังคม ไม่ว่าจะเป็น “คนรวย-คนจน” หรือ “ผู้มีอำนาจผู้ไร้อำนาจ” ซึ่งเป็นกลไกที่ผลิตซ้ำปรากฏการณ์สองมาตรฐานเพื่อเปลี่ยนผ่านจากการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือแบ่งแยก “เรา” ออกจาก “เขา” หรือเป็นเพียงกลไกคัดกรองชีวิตที่ควรถูกควบคุม ไปสู่การสร้างระบบที่ค้ำครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกันในฐานะโครงสร้างพื้นฐานของสังคม

■ บรรณานุกรม

- Alexander, M. (2012). *The new Jim Crow: Mass incarceration in the age of colorblindness*. The New Press.
- Billig, M. (2005). *Laughter and ridicule: Towards a social critique of humour*. Sage Publications.
- Bourdieu, P. (1987). The force of law: Toward a sociology of the juridical field. *Hastings Law Journal*, 38(5), 805-853.
- Bourdieu, P. & Thompson, J. B. (1991). *Language and symbolic power*. Harvard University Press.
- Castells, M. (2012). *Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age*. Polity Press.
- Derrida, J. (1978). *Writing and difference*. University of Chicago Press.
- Ewick, P. & Silbey, S. S. (1998). *The common place of law: Stories from everyday life*. University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge*. Pantheon Books.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison*. Vintage Books.
- Foucault, M. (1978). *The history of sexuality, Volume 1: An introduction* (R. Hurley, Trans.). Pantheon Books.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977*. Pantheon Books.
- Garland, D. (2001). *The culture of control: Crime and social order in contemporary society*. Oxford University Press.
- Phongpaichit, P. & Baker, C. (2017). Unequal Thailand: Aspects of income, wealth and power. *Southeast Asian Economies*, 34(2), 427-428.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.
- Sarat, A. & Kearns, T. R. (1995). *Law in everyday life*. University of Michigan Press.
- Tyler, T. R. (2006). *Why people obey the law*. Princeton University Press.

